

Lilla Anna Trubics

Znanstveni zavod Hrvata u Mađarskoj, Pečuh
ltrubics@gmail.com

Marija Jurić Zagorka o mađarskoj književnosti, kazalištu i kritici

Zahvaljujući znanju mađarskog jezika, Marija Jurić Zagorka imala je dobar uvid u mađarsko društvo, kulturu i književnost. Početkom 20. stoljeća novinarka je tijekom svojega boravka u Budimpešti izvještavala o aktualnim problemima mađarske dramske književnosti te pisala o mađarskim književnim kritičarima osvrćući se na pitanje suvremene drame i kazališta unutar mađarskog društva. Među Zagorkinim novinarskim tekstovima posebno mjesto zauzimaju članci pod naslovom „Mađarska dramska literatura“ i „Mađarska kritika“, objavljeni u časopisu *Savremenik* 1906. godine te izvješće o praznovidbi Vojnovičeve drame u Narodnom kazalištu 1907. godine pod nazivom „Premiera Ekvinocija u Budimpešti“. Pomoću tih novinarskih zapisa predstaviti će se Zagorkin stav prema mađarskoj drami, književnoj kritici i kazalištu.

Ključne riječi: mađarski jezik, Mađarska, kazalište, kritika, novinarstvo

1. Uvod

Marija Jurić Zagorka svoje je mjesto u književnom pamćenju zauzela ponajviše zahvaljujući svojim povijesnim romanima. Ipak, žena koja je samu sebe doživljavala kao političko biće pisala je reportaže, komentare i političke izvještaje iz čega je proizašla njezina novinarska karijera. Izvrsno poznavanje mađarskog jezika omogućilo joj je pristup mađarskim temama i političkom svijetu, a početkom 20. stoljeća dvije je godine živjela u Budimpešti. Godine 1906. i 1907. kao *Obzorova* izvjestiteljica, prateći hrvatsko-mađarsku politiku, izvještavala je sa zasjedanja zajedničkog hrvatsko-ugarskog sabora u Budimpešti, a u međuvremenu je surađivala s mađarskim novinama i kretala se u mađarskim društvenim krugovima. U tim su godinama nastali njezini novinski spisi o aktualnim problemima mađarske književnosti, o mađarskim književnicima, kritičarima i o tadašnjem kazališnom svijetu u Budimpešti. U ovom će

se radu predstaviti novinski članci pod naslovom „Mađarska dramska literatura“ i „Mađarska kritika“ te kazališno izvješće pod nazivom „Premiera Ekvinocija u Budimpešti“ te njezini mađarski izvori i brošure prema kojima je sastavila te zapise. Rad će također prikazati nove metode Zagorkine profesije, naime Zagorka je pokrenula nove metode u hrvatskom novinarskom zvanju koje se danas smatraju najsloženijim i najzahtjevnijim oblicima novinarstva (istraživačko i interaktivno novinarstvo).

2. Marija Jurić Zagorka kao novinarka

U redakciji zagrebačkog lista, *Obzora*, Zagorki je bila povjerena rubrika za mađarsku politiku i mađarski jezik. Zahvaljujući dobrom znanju mađarskoga jezika, pratila je mađarske listove i događanja u susjedstvu te prevodila mađarske tekstove na hrvatski. O svojem je radu Zagorka otkrila kako je „s pohlepom kopala po svim mađarskim listovima, knjigama i drugim edicijama.“ (Đorđević 1965: 44) Svoj je predan rad i sama potvrdila riječima: „Prevodila sam sve što god sam mogla pronaći i što bi razotkrivalo osvajalačke ciljeve Ugarske“ (ibid). Zagorka, prva žena novinarka, dosljedno se držala postojećih novinarskih načela, ali je novinarsku profesiju obogatila novim metodama rada. Josip Horvat, autor *Povijesti novinstva Hrvatske* (1962), također ističe političko izvještavanje Marije Jurić Zagorkine navodeći novi način pisanja unutar novinarskog zvanja: „Uz činjenice izvješćuje o općoj atmosferi, političkoj i socijalnoj i o njezinim naglim mijenama...“ O Zagorkinim budimpeštanskim izvještajima Horvat nadalje piše: „...bio je to onda posve nov način političkog izvještavanja, zanimljivošću pristupačan i čitatelju, (...), takva je reportaža utjecala na raspoloženje i prosuživanje čitalačkih masa“ (Đorđević 1965: 78). Njezini su izvještaji o mađarskim političkim, književnim i kulturnim temama uspjeli zainteresirati sve slojeve društva. Naime, na vjerodostojan je način informirala javnost i poticala ga na razmišljanje, bilo u Hrvatskoj ili Mađarskoj. Godine 1908. naprednjačka književna revija *Zvono* o novinarki konstatira da je „Zagorka bila zvana da stvori za nas nešto novo, nešto originalno na polju žurnalističke literature“ (Jurić Zagorka 1953: 34). Svakodnevno se kretala među ljudima, isto tako se pojavljivala u kavanama te bila prisutna i u mađarskom društvenom životu. Danas, promatrajući njezino djelovanje, Zagorka se smatra jednom naprednom ženom koja je djelovala i bila daleko ispred svog vremena. Zagorkini izvještaji su uvjerljivi opisi vremena i prilika u kojima je stvarala, sama je novinarka svjedok razdoblja isprepletene hrvatsko-mađarske politike na početku 20. stoljeća. Članak u listu *Zvono* također donosi o Zagorki zanimljivo opažanje koje se odnosi na njezine objavljene političke izvještaje i članke iz peštanskog Parlamenta, prema kojoj: „Njezini opisi situacije, karakteristike, intervjui, ocrti, raspoloženja, sve vrvi životom, sve to pokazuje vrlo oštro opažalačko oko, dosjetljivost i spretnu ruku“ (Jurić Zagorka 1953: 34). Ova tvrdnja se može uočiti i kod njezinih tekstova u kojima je riječ o mađarskoj književnosti ili kritici. Ovaj se rad temelji na analizi triju članka u kojima se očituju, za Zagorkino razdoblje,

dvije nove metode novinarstva. Istraživačko novinarstvo iziskuje osobu iz redakcije novina koja se bavi dugotrajnim radom na otkrivanju kompleksnih informacija, odnosno pronalazak takvih novih informacija koje su na neki način skrivene od javnosti, a Zagorkino se novinarsko djelovanje krije u toj metodi. Naime, novinarka se godinama bavila mađarskim temama u *Obzoru* te je čitanjem i prevodenjem mađarskih novinskih zapisa, brošura ili književnih kritika hrvatskoj publici pružala nove, dotad nepoznate, informacije iz mađarskoga kulturnog svijeta. Različiti žanrovi iz kojih je Zagorka uzimala podatke mogu sadržavati „elemente iz vijesti, reportaže, komentara, često izjava i intervju, a ponekad i drugih žanrova“ (Bošnjak 2004: 26). Ova metoda novinarstva prema Bošnjaku, složeni je oblik novinarskog izraza koji se bavi „ne samo činjenicom ili događajem, nego nastoji začu u vijest i ići preko vijesti istražujući joj razloge, uzroke, prethodna zbivanja, moguće posljedice“, a istodobno može „ispitati neku aktualnu društvenu temu ili neku zajednicu“ (Bošnjak 2004: 26). U ovom slučaju kod Zagorkine je riječ o književnoj i kazališnoj pojavi kod Mađara i podrazumijeva se sama mađarska nacija. Prema toj metodi rada Zagorka je nastojala da u spomenutim tekstovima izvještaj bude točan i vjerodostojan te se trudila nuditi konkretne informacije o određenim temama. U člancima se također krije jedna druga, nova metoda novinstva, odnosno stalna interakcija s čitateljima, tj. s publikom. Krećući se među elitom, ali i običnim ljudima, Zagorka je dolazila do raznih informacija i reakcija koje je kasnije objelodanila na stranicama raznih listova. Komparativistička imagologija ističe kako slika o drugome može imati pretežito remetilačku prisutnost u samoj književnoj znanosti i kritici koja će u negativnom smjeru oslikati određenu pojavu iz druge strane zemlje ili strane književnosti. Prema ovom književno-znanstvenom stajalištu, slika o drugim zemljama i njezin utjecaj temelji se „na ulozu koju ima slika pri širenju prijevoda ili originalnih djela izvan područja vlastite nacionalne književnosti“ (Fischer 2009: 41). Mađarske teme u Zagorkinim književnim i publicističkim djelima pretežito su negativne, u svojim je ranim godinama novinarske karijere o Mađarima pisala isključivo negativno. U takvom su ozračju nastali i njezini članci „Mađarska dramska literatura“ i „Mađarska kritika“, u kojima se javljaju negativni segmenti mađarskog naroda i kulture te čitatelj dobiva negativnu sliku o mađarskim kritičarima, kritici, kazalištu i komadima, odnosno dramama i kazališnom životu općenito u Mađarskoj. Hrvatskom čitatelju pomoću tih tekstova ona daje negativnu sliku o tim pojavama te unutar hrvatskih književnih krugova, kritičara i općenito među čitateljima sprečava mogućnost pozitivnog kulturnog, književnog i društvenog stava prema susjednom narodu. U trećem navedenom članku „Premiera *Ekvinocija* u Budimpešti“ Zagorka iz pozicije svjedokinje opisuje svoje dojmove i opažanja te pomoću istraživačke metode novinarstva nastoji precizno iznijeti informacije o izvedenoj drami, scenografiji, glumcima, kostimografiji, publici i autoru kao i o kazališnoj atmosferi općenito. Članak donosi informacije o negativnim reakcijama mađarskih listova o komadu koje je Zagorka opovrgnula svojom kritikom.

3. Marija Jurić Zagorka o mađarskom kazališnom životu

Marija Jurić Zagorka u časopisu *Savremenik* 1906. godine je objavila tekst pod naslovom „Magjarska dramska literatura“ u kojem tematizira aktualne probleme u mađarskim kazalištima osvrćući se na pitanje suvremene drame. Članak je napisan na temelju izvješća dramskog odbora budimpeštanskog Narodnog kazališta¹ koji daje afektivan i proturječan opis određenih pojava i problema unutar mađarskog kazališnog života. Tekst u sebi krije informacije o slaboj mađarskoj dramskoj proizvodnji i iznosi tuđa mišljenja o mađarskoj drami i to uz autoričine komentare o dramskoj situaciji. Prema toj kritici, mađarska dramska literatura nazaduje:

Magjarska dramska literatura – veli se – rapidno nazaduje. U produkciji se dramatskih pisaca razvija vrlo neugodna stagnacija i kvantitativno i kvalitetno. U posljednjih pet godina pada ova grana literature – koju su mnogi magjarski pisci umjeli da proslave i izvan granica svoje zemlje – sve niže i niže. (Jurić Zagorka 1906a: 380).

U članku se pojavljuje dramski natječaj na kojem su se pojavili neambiciozni, površni i nesavjesni sudionici:

Već pet punih godina raspisuje narodno kazalište natječaj sa svotom od 2000 K, koji je za ovu svrhu opredijelio dr. K. Meszaros. Drama bi imala ispuniti jednu večer, te mora obraditi ma kakav sujet iz savremenoga modernog života (Jurić Zagorka 1906a: 380).

O mađarskim piscima koji su poslali svoje drame na taj natječaj govori: „...do krajnosti površni, neambiciozni i nesavjesni“ (ibid). Zagorka piše o nekvalitetnim dramskim tekstovima nabrajajući neke primjere i pri tome ističe kako su drame bile površno pisane s lošim dijalozima i nekvalitetno ocrtanim likovima te su imale loše reakcije publike. Tako drami „Doktor Keseri“ Zagorka piše sljedeće: „Čovjek ne bi vjerovao, da se može naći pisac, koji bi se usudio toliko smjelih gluposti nagomilati u jedno djelo i nazvati ga – dramom“ (Jurić Zagorka 1906a: 380). O drami pod naslovom *Ruže*, u kojoj jedan mladić prije svoje smrti govori monolog, Zagorka misli sljedeće: „Toliki monolog nije još nitko napisao od kad postoji svijet“ (ibid). Prema autoričinu mišljenju glavni se razlozi kriju unutar politizacije kulture i negativnog utjecaja tržišnog pristupa književnim tekstovima. Glavni je razlog propasti dramske proizvodnje sljedeći:

I općinstvo, a polagano i pisci izgubiše smisao za literaturu, sve se bavi, sve se služi – politici, koja je u posljednjim godinama prodrla u svaki kutić zemlje

¹ Godine 1906. i 1907. dramski odbor za nadziranje ravnatelja Narodnog kazališta i ujedno za ocjenjivanje i izbor budućih komada koji će biti predstavljeni na pozornicama tog kazališta. Mađarski naziv odbora *Nemzeti Színház dráma bíráló bizottsága*.

i povukla sa sobom sve, što je živo, jer u Ugarskoj služi sve politici, kad je to potrebno, dapače i predstavnici kulture (Jurić Zagorka 1906a: 380).

O lošoj dramskoj proizvodnji i neprihvatljivim karakteristikama dramskih tekstova u Mađarskoj nadalje piše izvjestitelj koji je Zagorka preuzela i prevela iz mađarskog originala: „Drame su prazne, bez života, mrtve, bez ikakvoga umjetničkog osjećaja. Pretjeravanje u ideji gotovo je smiješno, a čovjeka, koji ih čita, upravo srđi ova smiješnost“ (ibid). Autore i pisce pak kritizira riječima: „Pisci izadiše svoje drame savršeno površno, bez ikakova literarnog ponosa i bez literarne spreme. Jedan dio tih autora ne ima nikakve ambicije ni u kombinaciji, ni u karakterizaciji, ni u čem“ (Jurić Zagorka 1906a: 381). O mađarskim kazalištima izvjestitelj natječajnog odbora piše, što se također javlja u Zagorkinom članku: „U Budimpešti imade neko sedam kazališta. Sva su manje više pučka. Jedan jedini zavod – osim opere – Narodno kazalište služi isključivo umjetnosti. Sva ostala služe zabavi. Svako od ovih kazališta imade po jednu ili više zvijezda“ (Jurić Zagorka 1906a: 382). U članku hrvatska novinarka ističe prenatraglašenu prisutnost politike u kulturnom životu koja je onemogućila dobru proizvodnju dramskih tekstova. Zagorka spominje dvoje novina koje prati i čita u Mađarskoj, a to su *Budapesti Hirlap* i *Magyarország*. Iz ovih listova prevodi i prepisuje članke. Pored toga navodi jednog pisca koji je u novinama *Budapesti Hirlap* otkrio razlog propadanja dramske epohe u Mađarskoj: „Nastupilo je doba brošura! Literarnih je djela nestalo! Nakladnici su ih istisnuli – brošuram“ (Jurić Zagorka 1906a: 381). Također je jedan od razloga zbog čega zaostaje dramska literatura da se preferiraju određeni glumci koji će zasigurno uspješno izvesti i najslabiju dramu. Izvjestitelj veli u originalnom tekstu: „Autori ne pišu drame općinstvu, ni ideji, ni svojoj literarnoj slavi, nego njima-ovim zvijezdama. Glavno je, da one imadu velike i dobre uloge, sve drugo je sporedno“ (Jurić Zagorka 1906a: 382). Zagorka je u članku izdvojila mađarsku zvijezdu „*božanstvenu Fedakovu*“² koja sa svojom izgledom i ženstvenošću privlači mađarsku publiku i „tako onda pisac doživljava zajedno sa zvijezdom jubileje, bere lovere i novce, koje raskošno baca publika njemu i ravnatelju kazališta“ (Jurić Zagorka 1906a: 382). Međutim, javlja se nada oporavka dramske književnosti čiji se uvjet krije u političkim prilikama: „...kad politički život Ugarske stupi opet u svoju kolotečinu, povratit će se svaki na svoje mjesto i raditi svim silama“ (Jurić Zagorka 1906a: 381).

3.1. Premijera hrvatske drame na mađarskoj pozornici

Sljedeći Zagorkin tekst s područja mađarskog kazališnog života je izvješće o prazivedbi drame *Ekvinocijo* hrvatskog pisca Ive Vojnovića. Naime, drama *Ekvinocijo* je prevedena na mađarski jezik i predstavljena u budimpeštanskom Narodnom kazalištu

² Sári Fedák (1879.–1955.) bila je mađarska glumica i pjevačica, jedna od najpoznatijih operetnih zvijezda svog vremena.

1907. godine. Zagorka je bila prisutna na tom kazališnom spektaklu te je odmah nakon izvedbe drame iz Budimpešte poslala svoj novinarski članak (18. lipnja) u uredništvo *Obzora* pod naslovom „Premiera *Ekvinocija* u Budimpešti“ o kojoj pohvalno piše.³ U Narodnom kazalištu u Budimpešti na kraju kazališne sezone 1906./07., upravo za vrijeme velikih političkih sukoba i hrvatske opstrukcije u budimpeštanskom parlamentu, odlučili su predstaviti Vojnovićevo djelo. Premijera drame je bila 15. lipnja 1907. pod naslovom *Őszi vihar*⁴ u prijevodu Aladára Zsedényija. Bila je prikazana dva puta (15. i 16. lipnja), a nakon toga je bila skinuta s repertoara. Prema povjesničaru Dinku Šokčeviću (2006: 259) hrvatsko-mađarska književna i kazališna suradnja je dosegula vrhunac 1907. godine. Međutim, iako je bilo u planu prikazati hrvatske komade u mađarskim kazalištima, odnosno mađarske drame na hrvatskim pozornicama, utjecaj je političke situacije bio veći, stoga je i kazališna suradnja bila naglo prekinuta. Još u 1907. godini drame su bile skinute s repertoara mađarskih kazališta. Zagorka je detaljno opisala svoja opažanja te opovrgnula negativne kritike mađarskih listova. Bila je svjedokinjom predstave i izvješće je obojila pozitivnom kritikom prema kojem govori da je „za Vojnovićevu dramu među mađarskim književnicima bio vanredan interes“ (Jurić Zagorka 1907: 1), a li navela je što je još važnije kako su „Hrvati u Budimpešti s velikim interesima očekivali dan premiere“ i da je „većina zastupnika pošla u kazalište“ (Jurić Zagorka 1907: 1). Oko prijevoda je nastao najveći nesporazum među kritičarima mađarskih listova i Zagorkina stava, naime Zagorka navodi dva mađarska lista u kojima je negativno predstavljen mađarski prijevod. Unatoč slabom prijevodu Aladára Zsedényija i neprikladnoj adaptaciji, publika je u mađarskom Narodnom kazalištu vrlo dobro primila Vojnovićev komad. Prema Šikčeviću (2006: 259) većina mađarskih listova je pozitivno izvještavala o komadu (*AZ Újság*, *Vasárnapi újság*, *Budapest*, *Budapesti Hírlap*), osim lista *Népszava* koji je iznosio negativno mišljenje. *Pester Lloyd* i *Budapesti Napló* također su negativno pisali o komadu zbog lošeg prijevoda i neprikladne adaptacije djela. Prema drugim mađarskim kritičarima prijevod nije bio dobar, prevoditelj nije vladao hrvatskim jezikom, niti njemačkim kao posredničkim jezikom te nije shvatio društvene odnose, dubrovačke slike i ljudi, a što je najvažnije stil hrvatskog pisca. István Póth je ustanovio o prijevodu i prevoditelju sljedeće: „Zsedényi bezrazložno produljuje, razvlači tekst, te u usta dubrovačkih mornara, ribara i njihovih žena stavlja rječnik peštanske ulice, peštanskog žargona, uz to oni jedu suha rebra s kiselim zeljem“ (Póth 1997: 8). Prvi list koji Zagorka spominje je *Pesti Hírlap* koji je prema Zagorkinim riječima „nastojao huškati protiv komada“ (Jurić Zagorka 1907) pozivajući se na to da prijevod nije bio suglasan s Vojnovićevim tekstom. Druga kritika iz mađarske štampe, iz novina *Pester Lloyd* također je povezana s rekacijom na prijevod na koju je Zagorka reagirala na način: “Glede prevoda držim, da ‘P.Lloyd’ nema pra-

³ „Posvetih cijelu večer da pratim dojam sa pozornice na publiku. Tako pažljivog občinstva jedva se nadje kod nas. Najdulji prizori bili su slušani kako no se veli: bez daha“ (Jurić Zagorka 1907: 1).

⁴ hrv. Jesenska oluja

vo. Prevedeno je dobro-tek su neke rečenice i fraze-prave dubrovačke zamijenjene sa mađarskom frazom-jer se ovakove rečenice ne dadu prevesti.“ (ibid.). Pritom Zagorka spominje „naravski da je komad izgubio onaj dubrovački milieu, onaj posebni kolorit, koji je kod nas toliko briljirao“, ali bez obzira na to „uspjeh dakle-kakova se nismo nadali“ (Jurić Zagorka 1907: 1). Zatim, listovi su iznijeli na koji je način Ivo Vojnović reagirao na predstavu svoje drame. Prema uglednom mađarskom kazališnom časopisu kritičar Lengyel pohvalno piše o hrvatskom piscu, međutim o Vojnovićevoj reakciji nakon premijere govori sljedeće: „Pisac, koji je bio prisutan, nije prepoznao svoje djelo koje su dva dobroćudna diletanta prevela na mađarski jezik.“⁵ Navedeno se odnosi na Aladára Zsédényija koji je dramu primijenio na mađarsku pozornicu i na Liposčaka Biondiča koji je pomogao pri prevođenju drame. Póth (1997: 8) u svom radu piše da se pisac, bojeći se reakcije publike, nije usudio nakon prve predstave izaći na pozornicu, međutim sutradan je nakon druge izvedbe izašao pred gledatelje i doživio veliki uspjeh i oduševljenje publike, a Zagorka je ovaj čin zabilježila na sljedeći način:

Obćinstvo se je nakon što je glumce nebrojeno put izazvalo obrnulo prema jednoj loži, u kojoj običavaju sjediti autori i zvalo autora no on se nije pokazao. Sjedio je incognito u jednoj neopaženoj loži sa intendantom Fijanom i primao ondje čestitke Hrvata koji su ga posjetili u loži (Jurić Zagorka 1907: 1).

O atmosferi te nekim pojedinim scenama je napisala:

U drugom i trećem činu su prizori između majke i sina djelovali na obćinstvo vanredno snažno. Nitko se nije ni maknuo i napetost je bila takva, da je po svršetku prizora, nastalo gibanje tako, da je autor mogao sa ponosom pogledati po kazalištu“ (Jurić Zagorka 1907: 1).

O glumi i glumcima, posebice o slavnoj mađarskoj glumici Mariji Jaszai, piše ovako:

Glumilo se je – moram priznati – sa ambicijom kakovom glume mađarski glumci samo komade svojih autora. Njihova prvakinja Marija Jaszai, koja je glumila glavnu ulogu, interpretirala je upravo sjajno. U potresnim prizorima prisilila je svakoga, možda i samog autora da uzdrhće. Zaista – velika umjetnica, pa nije čudo što se Mađari s njom toliko ponose. Izazvana je bila barem deset put. Uloga Ive bila je u rukama izvrsnog glumca Beregia, mladog modernog glumca – koji je uz gdju. Jaszai stajao na visini. I ostali glumci slumili su vrstno i kako rekoh sa ambicijom“ (ibid).

Novinarka nasuprot svim negativnostima, branila hrvatskog autora i njegovo književno djelo, čak je i o kostimografiji, koja također nije uspjela, napisala: „I u odijelu je bilo dosta nestašica – mnogo nedubrovačkog“ (ibid). Zagorka je istaknula da je „uspjeh

⁵ na mađarskom jeziku: „A szerző, aki jelen volt, azt mondja, nem ismert rá a darabjára, melyet két jóindulatú dilettáns „dolgozott” magyar nyelvre“ (Lengyel 1912).

Vojnovićev dvostruk“, naime „baš u horu sadanjih događaja u Pešti i upravo biesnog pisanja mađarskih novina o Hrvatima“ taj hrvatski komad na mađarskoj pozornici je doživio veliko oduševljenje i „...kad je zastor pao, pljesnulo je više stotina ruka“ (Jurić Zagorka 1907: 1).

4. Marija Jurić Zagorka o mađarskoj kritici

Zagorka mađarsku književnu i likovnu kritiku unutar mađarskog društva tematizira također 1906. u časopisu *Savremenik* pod naslovom „Mađarska kritika“. Uloga kritike i pitanje odgovornosti kritike u mađarskoj kulturi glavna je tema članka, odnosno adaptaciji i ujedno prijevodu mađarske brošure iz 1906. godine čiji je autor dr. Gyögy Wetzel. Pisac brošure, vrativši se iz Italije, očajno promatra mađarske listove i zapise kritičara o zimskoj izložbi mađarskih likovnih umjetnika u kojima čita samo o negativnim mišljenjima i stavovima. U obrani mađarske umjetnosti i umjetnika donosi kritiku o samim kritičarima navodeći konkretna imena i primjere te objašnjava njihov način rada i odnose unutar mađarskog društva. Nepristrano govori o kritičarima i brani izložena umjetnička djela te pored likovne umjetnosti Wetzel ističe i književne kritičare i njihovo ponašanje kada je riječ o određenim književnim djelima. Wetzel, konstatirajući u kolikoj je mjeri mađarska kritika na štetu umjetnosti, piše brošuru u kojoj osuđuje mađarske kritičare. Zagorka je iz ove brošure izvadila Wetzelov negativan stav i optužujući iskaz te u svoj tekst presadila nestručnost književne kritike u Mađarskoj te u članku stavlja naglasak na mađarske kritičare. Unutar Zagorkine publicistike se javlja ova negativna predodžba koja također kao i u slučaju opisa mađarske dramske literature stvara uvjete za negativan prijam Mađara, odnosno njihova književna i neknjiževna djelovanja. Autorica ni u ovom članku kao ni u prethodnom, ne spominje imena autora i naslove njihovih djela, niti imena kritičara, međutim usporedivši s mađarskim izvornikom, točno se vidi na koga se odnosi određena kritika dr. Wetzela. U svom novinarskom prikazu sažeto je sastavila srž mađarske brošure i prevela poneke rečenice od riječi do riječi s mađarskog na hrvatski što pokazuje njezino izvrsno znanje mađarskog jezika. Zagorka navodi kako autor glavnim problemom smatra to što se kritikom bave ljudi koji nisu dorasli tom poslu, odnosno nemaju dovoljna znanja da bi mogli objaviti vjerodostojnu kritiku o nekom umjetničkom djelu:

Imade stotinu slučajeva, da redakcije moraju izaslati u isti čas na sve strane kritičare. (...) Sad se pita: tko bi htio da ide. Javi li se ovaj ili onaj nezvanik, koji nije nikada imao posla s drugim nego policijskim referadom ili pedagogijom ili uopće nije još nikada napisao ništa⁶ (Jurić Zagorka 1906b: 126).

⁶ U originalnom tekstu: „Nosza hát: ki vállalkozik a helyettesítésre? Vállalkozó pedig mindenre akad. Az azután, hogy a vállalkozó a rendőri, a pedagógiai vagy más egyéb rovat vezetőiből kerül-e ki, teljesen mellékes“ (Wetzel 1906: 6).

O mađarskim kritičarima i njihovu načinu sastavljanja kritika koji se temelji na naučenim tuđim riječima, preuzetim frazama i razmišljanjima drugih umjetnika, Zagorka je preuzela iz brošure:

Pročita o umjetnosti sve štogod nadje. Nauči svu silu zvučnih tuđih umjetničkih zvonkih riječi. Sakupi svu silu fraza i to su mu glavni temelji njegove kritičke erudicije. Kad si je to usvojio, ugura se u kakvo društvo u kavani ili gostioni, gdje sjede umjetnici. među njima, sjedi on svako večer, sluša njihove razgovore i prisluškuje svakom mnijenju, što ga umjetnici izriču o djelima drugih umjetnika⁷ (Jurić Zagorka 1906b: 126).

Zagorka precizno navodi što „o jednom kritičaru veli pisac brošure“ koji također svjedoči o bezobraznim osobama koji su se bez znanja primili profesije kritičara: „Kad čitam njegove kritike, sjećam se uvijek profesora, svog dobrog prijatelja, koji je napisao nekoliko svezaka nauke o bilinstvu, a u proljeću nije ni znao razlikovati pšenicu od zobi“⁸ (Jurić Zagorka 1906b: 127). Zagorka između ostalog navodi primjer kako kritičari počinju pisati svoja kritička djela. Oni kreću sa psovanjem: „Psovati, grditi sve: ništa ne valja, ništit nema smisla, nema ideje štimunga ili ako nema što drugo da kaže, onda nazivlje sve to tiradom, modernom prezasićenošću itd.“ (ibid). O mađarskim kritičarima kaže kako posjeduju talent i umjetnički osjećaj, ali nemaju ni znanje i naobrazbu pa se svemu rugaju. Osobito lošima smatra one kritičare koji uvijek pišu samo negativne kritike, a još su gori oni koji pišu kritike i pohvale za sebe i za svoje prijatelje radi vlastitih privatnih interesa:

Ne pita se, ne gleda se djelo, nego osoba, a najviše vlastita osoba.⁹ Općinstvo čitajući kritiku nema pojma, kakvo bi imalo biti djelo (...) djelo, o kome kritičar piše, nije mogao čitatelj ni iz daleka upoznati: dosta, da je čuo naslov i ime autora (Jurić Zagorka 1906b: 126).

Takvi kritičari o djelima koja su zaista umjetnički vrijedna neće objaviti kritiku, što više sve što bi moglo biti na višoj razini umjetnosti, oni kritiziraju u negativnom smjeru i pozitivne oznake pridaju djelima svojih prijatelja: „Najviše imade mađarskih kritiča-

⁷ U originalnom tekstu: „Összeolvas mindent, amit csak összeolvasni lehet a művészetekről (...) Megtanul egy csomó idegen hangzású műszót, amitől hemzseg minden kritikája. Összeszed egy csomó frázist, amit alkalomadtán hűségesen ismétlget. Mikor azután mindezt megtanulta, szerez mágának egy festői-társaságot. Ott ül köztük minden este (...) Kilesi a társaság művésztágjainak véleményét az egyes művekről, figyelmesen hallgatja és mohón szívja be az ellenkező nézeteket“ (Wetzel 1906: 6–7).

⁸ „Mikor kritikáit olvasom (...) mindig eszembe jut az a hozzám közelálló, nagy ismeretű fiatal tudós, aki egy-két éve pár kötetes elméleti tanulmányt írt a kalászos növényekről, de tavasszal nem tudta megkülönböztetni a búzát a rozsvetéstől“ (Wetzel 1906: 20).

⁹ „Mert a mi kritikásaink nem a képet nézik, hanem többnyire csak a személyt, legtöbbször pedig önmagukat és önön érdeküket“ (Wetzel 1906:8).

ra koji su sami autori i umjetnici. Sjede na svojim mekim stolicama raznih umjetničkih društava i poduzeća i pišu kritike za sebe i svoje prijatelje. Sve što bi moglo s njima konkurirati, to ne valja“ (Jurić Zagorka 1906b: 127). U ovoj Zagorkinoj adaptaciji vlada isključivo negativan stav protiv kvalitete mađarskog kritičkog društva te umjetničkog stvaralaštva u samoj književnosti i u izvanknjiževnom području. Ovaj Zagorkin potez je potvrđen teorijom komparatističke imagologije koja ističe kako „inozemna recepcija pojedinačne književnosti ne ovisi nužno o njihovoj književnoj vrsnoći, nego postojeće predodžbe mogu ne samo poticati već i sputavati književnu vanjsku trgovinu“ (Fischer 2009: 42).

5. Zaključak

Krećući se u mađarskom društvu u Budimpešti i čitajući mađarske listove, kazališne izvještaje i različita mađarska izdanja, Zagorka je dobila uvid u mađarske političke, društvene i književne prilike te je na temelju tih konkretnih i vjerodostojnih informacija objavila novinarske članke o mađarskoj književnosti, kritici i kazalištu. Pomoću novih metoda rada, profesiju novinarstva je obogatila zanimljivim i životnim detaljima te uveliko utjecala na napredovanje novinarske struke. Svoja opažanja u mađarskom društvu, svoje sakupljene podatke iz raznih mađarskih dokumenata, spisa ili članaka na vjerodostojan je način prenijela na hrvatski jezik i s time utjecala na hrvatsku publiku i na prilike u svojoj domovini. Negativno ozračje koje vlada u novinskim tekstovima „Magjarska dramska literatura“ i „Mađarska kritika“ izvorno dolazi iz mađarskih originalnih zapisa iz kojih je Zagorka adaptirala i ponegdje doslovno prevela podatke te presadila informacije u svoje hrvatske članke. Međutim u izvješću „Premiera Ekvinočija u Budimpešti“ Zagorka je u poziciji uvjerljive svjedokinje opisala svoje dojmove, pored toga unijela je u tekst reakciju publike, javnosti i samog autora drame te sažela objave kritika mađarskih listova.

Literatura

- Bošnjak, Mario [ur.]. 2004. *Istraživačko novinarstvo*. Zagreb: Birotisak d.o.o.
- Đorđević, Bora. 1965. *Zagorka: kroničar starog Zagreba*. Zagreb: Stvarnost.
- Fischer, S. Manfred. 2009. Komparatistička imagologija za interdisciplinarno istraživanje nacionalno-imagotipskih sustava. U: *Kako vidimo strane zemlje. Uvod u imagologiju*. [ur. Dukić, Davor]. Zagreb: Srednja Europa, 37–56.
- Hergešić, Ivo. 1976. Predgovor. U: Jurić-Zagorka, Marija. *Tajna krvavog mosta*. Zagreb: August Cesarec, 5–35.
- Horvat, Josip. 1962. *Povijest novinstva Hrvatske (1771.-1939.)*. Zagreb: Stvarnost.
- Jurić Zagorka, M. 1906a. Mađarska dramska literatura. *Savremenik*. 1 (1).
- Jurić Zagorka, M. 1906b. Mađarska kritika. *Savremenik*. 1 (2).
- Jurić Zagorka, M. 1907. Premiera „Ekvinocija“ u Budimpešti. *Obzor*, 162. (18. 6.).
- Jurić Zagorka, M. 1953. *Kako je bilo*. Beograd: Stvarnost.
- Lengyel, M. 1912. Ivo Vojnovic Egy premiere ZÁGRÁBBAN. *Szinházi Hét*, 3 (23), 3.
- Póth, I. 1997. *Hrvatska drama na mađarskoj pozornici-od Vojnovića do Ive Brešana*. Pecs-Budapest: G-Nyomdász Bt.
- Šokčević, D. 2006. *Hrvati u očima Mađara, Mađari u očima Hrvata. Kako se u pogledu preko Drave mijenjala slika drugoga*. Zagreb: Naklada Pavičić.
- Wetzel Gy. 1906. *A magyar műkritika*. Budapest: Pallas Részvénytársaság Nyomdája.

Marija Jurić Zagorka's Attitude towards Hungarian Literature, Theatre and Critics

Marija Jurić Zagorka had a great insight into the Hungarian society, culture and literature thanks to her knowledge of the Hungarian language. During her stay in Budapest at the beginning of the 20th century, she reported on the current problems of Hungarian drama, wrote about Hungarian literary critics and addressed the issue of contemporary drama and theatre in the Hungarian society. Among Zagorka's journalist texts, special mention is made for the articles *Mađarska dramska literatura* and *Mađarska kritika*, which were published in *Savremenik* in 1906, and for her report, *Premiera „Ekvinocija“ u Budimpešti*, on the premier of Vojnović's drama in the National Theatre in 1907. This study will present Zagorka's attitude towards Hungarian drama, literary criticism and theatre with special regards to these journalistic records.

Keywords: Hungarian language, Hungary, theater, criticism, journalism

